

B E N E F A I B A T S Á K V E N D E L
U T A Z Á S A I.

Pázmány Zoltán dr. egyetemi tanár ur hívta fel a figyelmünket benefai Batsák Vendel, Mária Terézia királynő magyar testőrtisztjének kéziratos emlékiratára, melynek egy a XIX. század második feléből származó másolatát ugyancsak Pázmány professor ur szives közbenjárására használhattuk fel. E másolat a benefai Bacsák-család családi iratai közt van meg s mai tulajdonosa benefai Batsák Vendel egy Pécssett élő leszármazottja, Bacsák Béla nyug.erdőtanácsos ur.

Batsák Vendel az emlékiratot élete alkonyán, 1830-ban írta, hogy a családjára vonatkozó adatokat utódjai számára följegyezze. A kéziratot később pótlásokkal látta el; utolsó bejegyzése Pozsonyban kelt 1836 július 26-án. Fia Miklós a családi krónikát az apja 1840-ben bekövetkezett halálától 1855-ig folytatta.

A Kézirat címe: "RÖVID LE IRASA NEMZETSEGEM TÖRTÉNETINEK, A MIT ÉN ROLA TUDOK, VAGY HALLOTTAM. 1830-IK ESZTENDŐBEN. ÉS A KÖVETKEZŐKBEN EGÉSZ 1836-IG." Másolatának terjedelme 15 sűrű írásu ivrétű lap.

Batsák Vendel emlékirata három részre osztható. Az elsőben elődeinek történetét mondja el; a másodikban a saját életrajzát; a harmadikban gyermekei s rokonsága új nemzedéke sorsának kialakulását írja le.

A családi krónikát Bacsák Gergely nyitramegyei szolgabíróval, az insurgens haderő kapitányával kezdi, mert tőle származik a család nemessége, mellyel őt I. Ferdinánd felruházta. Fia, János, török fogságba esik, minden jószágát elveszti s János két teljesen elszegényedett fia, István és ifj. János nemesi birtok nélkül lévén, Nyitravármegyétől nemességük megerősítését kérte s ezt 1676-ban Vágújhelyen meg is kapta. A család sokáig őrzött egy ezüst pokált melyet egy későbbi sarj egyéb jószágaival együtt eltékozolt. Erre a pokálra volt rávésve a család cimere. - "Egy bajuszos szakállos kucsmás övvel által kötött Vasas, talán akkori katona jobb kézzel tartya azon Czimert, ... Kék mezzőben három zöld Hegy, két szélső hegyen egy-egy Fa, a két fa közt, középső Hegyen föllül, a Hézagban Sas szárny Nyillal által löve van, a Mezzőn föllül közepette egy Vas Sisak fölött job Kéz könyökölve koszorut tart, a Mezzőnek két szélső Szegletin egy-egy Török fő, vagy Sisak látszik."

István és ifjabb János utódaival a család két ágra szakad. János fia, Ferenc, somorjai iskolamester, ki feleségül vette Nyeregjártó Mariát, nagyapja volt emlékiratunk írójának, Batsák Vendelnek. Nagy családjuk volt, öt fiu meg három lány s igen vallásos szellem uralkodhatott a családban, mert a fiuk közül harman is az egyházi pályát választották. A legidősebbik fiu, ifj. Ferenc gelei plebános lett, a második, János, a jezsuitarendbe lépett, a negyedik, Antal

mint Csütörtök község plebánosa fejezte be életét a Csallóközben. A harmadik fia József a királyi kamara tanácsosi méltóságáig emelkedett s három fia közül kettő mint katona hősi halált halt (köztük a tékozló Mihály, ki az említett ezüstpokált elherdálta) s a harmadik is katona volt, még pedig kapitány Hadik generális seregében. Ferenc ötödik fia mint prókátor nőtlenül halt meg.

A jezsuitarendbe lépett Jánosnak betegség miatt, még a felszentelés előtt, ki kellett lépnie a szerzetből. Prókátor lett, megnősült s felesége, Cséni Terézia hozományával családi birtoka tetemesen megnövekedett. Földjei voltak Kis- és Nagy Léghen, Szászott és Előpatonyán. Batsák János később megyei szolgálatba lépett s mint főjegyző rendezte " az egész Vármegye Archivumát, ami azelőtt össze kevert Chaosz volt, rendbe szedte, azaz regisztrálta." 1776-ban királyi helytartótanácsos lett s mint ilyen halt meg 1797-ben.

Batsák Jánosnak három fia volt: Zsigmond, ki 1784-ben mint esztergomi kanonok halt meg s kinek irodalmi munkásságáról Szinnyei a Magyar Irók-ban megemlékezett. Ignác, Pozsonymegye aljegyzője; és a legifjabb Vendel, a családi krónika szerzője.

Emlékiratából alább közöljük az önéletrajzát. Batsák Vendel sok nevezetes ember közelébe került, sok országot látott, történelmi események tanuja volt. Hadnagya Mária Terézia testőrségének, bajtársa a testőríróknak, kik az 1770-es években a magyar irodalomnak korszakot alkotó új lendületet adtak. Mint diplomáciai futár tárgyalt Merci gróffal, Ausztria és Magyarország versaillesi követével, kit Mária Terézia a lánya, Marie Antoinette királyné, mentoraként küldött Franciaországba. Római követünkénél is járt, Herzan biborosnál, ki szombathelyi püspök volt s megalapítója a szombathelyi gyönyörű Herzan-könyvtárnak. Herzan figyelmeztette őt Róma nevezetességeire. De Batsák nemcsak ezeket a római nevezetességeket bámulta meg, hanem járt az akkor nemrég felfedezett s még csak kisrészben kiasott Herculánumban és Pompeiben. Emlékezései szemléletességén, friss hangján érezzük, mily élénk benyomást kelthettek rá a látottak. Máskor meg meleg lesz a hangja, például midőn arról beszél, hogy II. József mily baráti érzülettel viseltetett gárdistái iránt, vagy midőn Lengyelország tragédiáját éri meg a lengyel urakkal való társalgás közben. Mert ott is járt, Lengyelországban. Utvonalaí Nápolytól Rigáig, Páristól Kiewig terjednek. Járt II. Katalin cárnőnél s még egy fél emberöltő múltán is a vibráló érdeklődés hangján ír róla.

De hadd beszéljen helyettünk ő maga.

BATSÁK VENDEL ÖNÉLETRAJZA.

"Az Atyámnak harmadik Fia vagyok én Vendel, születtem 1757-ben Julius Honap 20 dik Napján. Tanulásaimat elvégezvén Cadet lettem 1777 ben Pálffy János Magyar Gyalog Regimentyiben, mely a császári Armadánál 53 ik Numerus alatt van. Ott szolgáltam 3 esztendeig, ez alatt a kis Burkus háboruban 1778 ban Csehországban is jelen voltam mint Császári kadet, onnand 1780 ban a Magyar Test Őrző Sereghez jöttem Bétsben Hadnagyi Czimmel. Itt 8 esztendeig Szolgáltam. 1784 ben Cabinet kurirnak nevezet Főkapitányom Herczeg Eszterházy Miklós, először küldettetem ugyan abban az esztendőben Majus hónapban Franciaországban Belgiumon Brüssel Varossán köröszkül Párizsban Groff Merci-Argenteauhoz aki akkor a 16 ik Lajos Francia Királynál követünk volt, ott mulattam 2 1/2 holnapig, viszsza jövéen Bétsben, ismét abban az 1784 ik esztendő october hónap vigivel elküldettem Mantuan, Modenan köröszkül Florentiába; de mivel a Nagy Herczeg Leopold a mostani Ferencz királyunk Attya Piza Varossában mulatott, tehát oda kölle utanna mennem. Ez oly kegyes volt hozzám, hogy megtudván még Tengert nem láttam, Livornoban az ő maga közép Tenger kikötő helyiben küldött. Itt láttam leg először a Tengert, vizit is megkostoltam, kesernyékes Sosz. Nagy Virágzásban van itt a kereskedés, majd mindenféle Nemzetből, és Országbul talál itt az ember kereskedőket. Pizából Rómában mentem Cardinalis Groff Hersan követünkhöz, ezis oly jo volt, hogy azonnal elküldött a Secretariussával, és a maga kotsiján azon hires Szent Péter Templomát, és a közel levő hires Vaticanum Muzeumot meg nézni, a Templom Nagyságán Szépségén bámultam. Leirása több kiadot utazok könyviben mind a kétfélinek meg van. Romából Neapolisban mentem; két honapig ott mulatván több fele ritkaságokat, régiségeket láttam; a többi közt megnéztük valami Bartsay György kedves Barátom, és pajtásommal aki engem föl váltanni oda érkezett, Krisztus Születése után 79-ik esztendőben Vezuvius Hegynek tüzes ki hányos Iávája által eltemetett Herculanium és Pompejanum Városokat is. Herculanium Várossa igazi Iávával 80 lábnyomnyira vagyon eltemetve; így azon Város kiásása lehetetlen; de hol fekütt valaha azon város nemis tu-

dattatott volna, ha valami Boeuf nevezetű Francia követ alkalmazást nem adott volna rá; ennek a követnek azon a helyen Nyári Lako háza volt, vize ott nem lévén, azt messziről köllött hozatni; ezen alkalmatlanságon segéttelni akarván, az Udvarában kutat rendelt ásatni. Midőn a Mesteremberek nyolczvan lánnyomnyira a lávat, mely oly kemény, mint a kőszikla, kivágták, egy Iyuk támadott előttük, bele nézvéen látták, hogy valami ürességre jöttek; ezen esetet megjelentvén a követnek, maga is oda ment és parantsolá a Lukat meg nagyobbítani, hogy bele lehessen menni. Nagy égérések után beleereszkedet egy Olasz, ez ott lámpással járkálván föl kiált, hogy kifestett folyosoban volna, többen lementek tovább menvén a folyosoban Szobákra találtak, a hol mig a Szinjádzók régi ruhaik lógtak, onnand a Theatrumra kimenvén, találtak két Lovas Statuát két felől a Szinjáték helyin álléva. Jobb felől álló Lovas Statuan ezen aláírás volt: Ap.Claudio.Pulchro Cons, Imp, Herculenses post mortem.- A bal felől pedig e volt: M.Nonio. M.F.Balbo,Pro,Proc,Herculenses, innend tudták meg, hogy valaha ezen a helyen feküdt Herculanium Várossa.

Pompejanum Várossa tsak Homokkal vagyon bé boritva, innend könnyeb a kiásása, és valoban már több Uczai, Piaczai, Templomai vannak ki ásva és föl földözve. Azon emlétett Pajtásom kamarjában a következő vörsöket irta föl azon Szoba falára, ahol ebédeltünk azaz: edtük azt, amit Neapolisbul hoztunk magunkkal.

Bartsai Batsákkal itten ebédeltek

Marcus Ariusnak oszlopot emeltek.

a Többirül már nem emlékszem; azon ház urát, a mint velünk lévő Antiquarius Abbate mondá valaha Marcus Ariusnak hívták, ez történt 1785-dik esztendei Januarius hónapjában, onnand Bétsben vissza jövék; és még abban az esztendőben nyáron elküldettem Olasz Országban a Császár után, aki akkor ott utazott. Lodi Várossában találtam Őtet, onnand Majland Várossában küldött a Császár, hogy azon Várost is nézzem meg. parantsolá. hogy Batskádý pajtásom, akit előre oda küldött volt, nekem minden Ritkaságokat mutatson meg (nem lehet képzelní minő kegyességgel viseltetett ezen Fejedelem a Magyar Gárdájához). Itt a többi közt megmutatá nekem azon pajtásom, és jó Ba-

rátom az Óreg Templom nagy Oltára után lévő Szent Bertalan Martir Márványbul ki faragot Oszlopképét, nem győzi az ember tsudalni, hogy lehetett Márványbul egy meg nyuzott emberi testet minden erekkel, inakkal, izekkel oly igen ki tetszően formálni. a lenyuzott bőre a vállán által rea van hajtva, a Bőre ábrázattya egészen hasonló a Statur Abrazattya képihez. ezen Oszlopképért égért a Genuai akkori Republica (ezen Szent az ő Patronusok lévén) anyi aranyat, a menyit azon kőoszloppal, amellyen ál, nyom; és nem adattatott neki. a következő Fölírás deak versben van az oszlopra ki vagva:

Non me Praxiteles, Sed Marcus finxit Agrati.

1786 ban September hónapban küldettem Groff Kobenczel követtel Muszka Országban Petersburgban; Varsovia Lengyel Városban akkor Lengyel Ország Gyüllese tartatván, enyhány nap ott mulattunk. Innen Curlandia orszagotska Mittau várossán köröszkül Rigaban muszka első Határ Városban értünk. Itt megbetegedvén a követ 8 nap mulattunk. az itt lévő Depositoriumokban anyi kendert láttam, hogy anyit képzelni sem tudtam; ugy árboczfáknak való Fenyőket oly hosszakat, és vastagokat, hogy bámulva áltam mellettek; mert azon fák lefektetve lévén nem láthattam enyhánynak a fölső színét, noha 5 láb és 6 hüvelyknyi magossággal birtam. Itt voltak akkor Angol, Franczia, Hollandus, Spanyol tengeri Hajók, ezek a Dunna vagy Dvina folyó vizén Talpakon álló Hid mellett két felől áléltva Allét formálván igen Szép látást okoztak; ezen hajókon ide jövő kereskedők szokták itt mind a kendert mind a Fenyőket megvenni.- Oktobernek 20 ik napján értünk Petersburgban. Már az éjszakák nagyon tsipős hidegek voltak, enyhány nap mulva megfagyván, többé föl nem olvadott. Innend 1787-ki Januarius hónapban el utaztam Rath urral a követség Secretariussával, a Francia Legatio Secretariussal, a Groff Bergen Joseffel, a ki a követnél praxison volt és velem örömetst lévén a kotsimon utazott, ugy a többi követ házi népével Kiov városban a követ után, a ki a Czárnéval egy Széles Szánban, a melyben 6 személy ült, és a melyet fűitenni is lehetett, utazott. A Czárné meg akarta azon uj országait látni, melyeket a Törököktől elfoglalt, az az : a Krimeat vagy kis Tatár országot. a Telet Kiovban töltötte a Czörné Sok mulatságok és Ünneplé-

sek közt. Midőn a Jég a Dieper, vagy régi német nevét mondván, a Boristenis, talán Magyarul Borostyán folyó Viziről elment; elküldött a követ egy Czárné Levelkeivel Lembergben Josef Császárhoz; tudtára is adta neki, mikor fog onnand a Czárné a tsinos Hajo Serigivel vagy flottájával elindulni. Lembergben majd három hétig voltam a Császárnál. Itt kamaras szolgálatot tettünk mi Gárdák nála, az embereket bejelentettük neki, akik Audentiára jöttek hozzá, vele ebédeltünk, ki nem lehet mondani minő kegyességgel beszélgetett velünk. Midőn Lembergől Tatár ország felé indult, parantsolá, hogy amint érkezünk hozzá, a szerint vigyük utánna Bétsbül küldendő Status irásokat, és így innend harmadik hétben vittem utanna Chersonban Tatár országban a Status irásait vagy Depeseket. Cherson közel fekszik a Fekete Tengerhez a Dnieper folyó viz jobb partyán. a Czárné által építettett és meg is erősítettett új csinos Város. Itt a Császár maga, a vele utazó generalis Groff Vallis, Cabinet Secretariusok, Kapitány Sooky tőlünk a Consulunk házánál voltak szobákban szállva, de mi Tisztek, Courirok és a többi az udvarban fölhozott Sátrakban laktunk. Innend visszaküldött a Császár Lembergben azon utasétással, hogy a Breg vize mellett menyek a Török határ Széleken egész Lengyelországig, és nézzem meg, ha ott vannak e már a Muszka Regementek, akik őtet vissza késérni fogják. - Lengyel országban igen szivessen fogadtak az Ország Széleken levő Commendans Lengyelek, minek utánna megtudták, hogy Magyar és Nemes ember vagyok: de mig azt hitték, hogy Német vagyok, reám sem néztek. Egyikhez közülök a Moldova Széleken, ahol több Törököt is láttam, bejelentvén magamat kértem, hogy adatna pénzemen Lovakat, mivel ott posta nem volna; béeresztett ugyan magához; de felém se fordulván kérdédeákul: habesne passuales Litteres? felelém habeo, és mondám quales dignatur mandare Rusticasne aut Latinas? mondá Latinas, oda nyuitám neki a passusomat; de ő hátat fordítva álván hozzám az ablakjánál reám sem nézet. Kezdé olvasni a passust: midőn nevemre és Characteremre jött, kézde felém fordulni, és mondá ezt Venger? azaz Magyar? felelém sum Domine Magnifice. Est Schlachtitz? azaz Nemes, felelém sum D.M. akkor hozzám jött, és megtapogatván a Vállamat,

mondá fufmus quondam Unum; értvén valaha egy királyunk volt, arra mondá, mivel már nála ebédhez terítve volt: hic manducabis apud me, post prandium accipies etiam equos. El beszélém neki, mi törtépt Chersonban Tatár országban a Czárné udvaránál, és a mi Császárukkal, és hogyan utaztak együtt tovább. Igen szívesen fogadott, Tokai borral vendégelt meg, még utra is adott, Hoszu volna az egész utazásomat leírni; de egyet még se halgathatok el. Bemenénk egy olyan nagyobb Lengyel Urhoz Utunkban, akinek Galiciában is volt Jószága, Persze titulálánk őtet Magnificusnak. Hagyjatok föl a Titulusokkal és mondá: Quid magni habuimus, rapuit Josephus, et ficus nobis mansit, Bár mi Magyar Nemesek ne járjunk úgy egyszer, mind a szegény Lengyelek... El érkezvén Lembergben ott voltam még egy hétig, el érkezvén utánnam Boloviczényi pajtásom első Status Minister Kaunitzhoz szólló Császár leveleivel és azon parantsolattyával, hogy amint csak lehet, oly sietséggel menyek Bétsben.azonnal el indultam Lembergől és 48 órával előbb értem Bétsben, mint mind a többi Curirok,

Meg érkezvén a Császár Tatár országi utazásából még egyszer elküldött 1787ben Párisban; akkor már mind a Német allföldön az az Niederlandiában, mind Francia országban nyughatatlankodtak az emberek; de én mégis szerentsésen vissza jöttem Bétsben.

Ki ütvén a Török háboru 1787 ben Groff Gyulai Samu Regementihez által tétetem és 1788 ban a Bersaniai verekedésnél, a hol kapitány Valetti a Regementünkből agyon lövetett, Fő-Hadnagy lettem és Slayoniában fekvő Bródy Várában a 3 ik Bataillonhoz által tétetem, Innend pak Lovakért .s Társzekerékért Peter Várára küldtettem; itt az általellenben fekvő Ujvidék Városban be quarterozva lévén, soká köllött ott várakoznom, el kapám a hideglelést soká betegeskedtem, Az Atyám parancsolattyából el köllött a katonaságot hagynom, quietáltam; de számtalanszor megbántam; de mit volt mit tennem, ujra már el nem kezdhettem.

1794-ben megházasodtam, el vevén Gudits Antonia kisasszonyt házos társul.

1803.ban lettem Sentei Uradalom Inspectora Groff Eszterházy Ferencnél, ezen hivatalt csak egy esztendeig viseltem, nem találtam

nekem valónak, resignáltam.

1804 ben September hónapban rendeltetem az akkori ország Cancelláriussa és Fő Ispány Groff Pálffy Karol által Vármegye Fő Adó-Szedőinek: ezen Hivatalt 1817 dik esztendeig viseltem; akkor meg nehezédvén hallásom, resignáltam és magamot 60. esztendőt meghaladván nyugalomba tettem, az olta gazdálkodtam gyermekeim számára."

--- . ---

Batsák Vendel ezzel az életrajzát be is fejezte. Még néhány lapot megtölt gyermekei és rokonai fontosabb életadatainak feljegyzésével, ezekhez később pótlást ír, azután végleg leteszi a tollat.

Nyakas Sarolta.